

RENEŠANSNI EZOTERIZAM U HRVATSKIH HUMANISTA

NA ZASADAMA EUROPSKE I IZVANEUROPSKE EZOTERIJSKE TRADICIJE:
KABALISTIČKE, ALKEMIJSKE, MAGIJSKE, ASTROLOŠKE I HERMETIČKE

KREŠIMIR ČVRLJAK
vlastita naklada, Zagreb 2015., 760. str.

MARKO VUČETIĆ
Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
University of Zadar, Department of Philosophy

Primljeno / Received: 29. I. 2016.

Knjigu naslovljenu *Renesansni ezoterizam u hrvatskih humanista*, nastalu ingenioznim antropološkim, epistemološkim i znanstveno-metodologijskim dinamizmom našeg (u intimiziranom smislu autorove pripadnosti vječitom Logosu koji ne trpi ništa tuđe, jer tuđe je, naime, tuđina smisla ili pripadanje drugome koje u besmislu ništa ne čini našim) ponajboljeg poznavatelja renesansne filozofije, kao i humanističko-renesansne kulture (koja jest filozofija u strogom smislu riječi ili, za filozofiju nevješte umove, različiti kulturološki slojevi ekstenzije umovanja i povezivanja teorijskoga uma s artefaktima umijeća), dakle filozofa, povjesničara i arhivista Krešimira Čvrljaka, zahtjevno je i jednostavno prikazati. Zahtjevnost proizlazi iz nemogućnosti da se pronađe adekvatna metoda kojom bi se materija sadržana na više od 700 stranica teksta, 1905 bilježaka uz tekst, popisom literature koji broji preko 400 bibliografskih jedinica, popisom imena koji premašuje 1200 osoba, dok je samo djelo posvećeno trima hrvatskim renesansnim humanistima. Ovo vrijedna materija mislitelja koji su umovali i mislitelja koji umuje o umovanom ulančana je u slijed historijske zbilje koja do suvremenosti dolazi u mnogim pervertiranim formama zaborava, otuđenja i nerazumijevanja prikazana je na autentični način znalca koji suvremenost ne umije shvatiti onkraj neprolaznosti umstvene stvarnosti. Jednostavnost prikazivanja sadržaja ove knjige proizlazi iz izvjesnosti da se svaki čitatelj neizostavno susreće sa spoznajama koje oplemenjuju um, osnažuju čovječnost i razvijaju znatiželju prema renesansnom znanstvenom znanju. Jezik autora čitatelja motivira na daljnje čitanje, ono ne prestaje jer autorov navlastiti stil pisanja epifanijski djeluje na čovjeka koji svoju čovječnost ne dovodi u pitanje, nego upitnošću očovječuje nečovječni svijet. Krešimir Čvrljak stoga pišući o Dragišiću, Cammillu Delminiju i Skaliću, ne piše distancirano manirom čovjeka koji ne osjeća, nego angažirano, snagom istraživača koji postaje ono što istražuje. Naime, znanstvenik jest znanstvenik po znanju i mogućnosti

posredovanja onoga što znanje jest, dok filozof jest filozof po tome što biva ono što um jest. Kako je Čvrlićkov um zaokupiran hrvatskim renesansnim humanistima 15. i 16. st., neprijeporno, neovisno o tome što privid paradoksalnosti postavlja prepreke jasnoći tvrdnje, možemo reći da je, kolikogod to temporalitetu bilo opskurno, Krešimir Čvrlić hrvatski renesansni humanist u 21. st.

Renesansi ezoterizam, kao hermeneutička točka prosudbe djela navedenih mislitelja, našeg autora dovodi do tematiziranja prvog odabranog teologa, filozofa i humanista – Jurja Dragišića. Zanimljivo je što se, kada je riječ o Dragišićevim filozofskim i teološkim promišljanjima – a koje ova knjiga ne distingvira u formi autonomiji filozofije od teologije i teologije od filozofije, već se, potpuno opravdano, zadržava na sintagmi upućenosti teologije na filozofiju i filozofije na teologiju, na način da se Dragišićev opus promatra kao teološko-filozofski, odnosno filozofsko-teološki – u njima ne pronalazimo konekciju s hebrejskom kabalom. Dragišić je konkordist te prema svim filozofsko-teološkim i teološko-filozofskim historijski posredovanim prijemcima zauzima konkordistički pristup. Konkordizmu korespondira njegova, do savršenstva usvojena tehnika simulatornog dijaloziranja. Ona dolazi do izražaja kada se Dragišić upušta u obranu kabalista Reuchlina. Spor nastaje u pervertiranim povijesnim okolnostima demonstracije moći pokreta kada se kršćanski nauk želi obraniti protiv antikršćanskih elemenata hebrejskih knjiga i to – spaljivanjem. Autorov stav intimne blizine i priklanjanja, argumentiranog i egzistencijalno-emocionalnog, uz Dragišićevu odlučnu obranu (zbog čega jest *defensor*) i spašavanje knjiga, dolazi do izražaja u izboru pojmova i sintagmi kao što su: „librocidni piromani“ ili, primjerice pojam „pomor“ kada se radi o pokušaju da se nasilno zaustavi život knjiga. Dragišićevo preuzimanje na sebe zastupanja Reuchlina, ali i Bessariona, Picca della Mirandole i Savanarole (zbog čega i jest *advocatus*) nastaje kao posljedica djelovanja intelektualca koji je misleno vođen, mišlju privučen i stoga autentično sabran u točku antropološkog zahtjeva da se djeluje cjelinom bića kada je istina ugrožena, a ne da se naručeno brane prethodni i nepropitani stavovi, što je oznaka aktivističkog djelovanja u kojemu vlada zakonitost površnosti, praćena negacijom. Autor detaljno obrazlaže Dragišićeve apele ‘za nespaljivanje’, ‘za očuvanje’ i ‘za spašavanje’ svojevrstne ontologije knjige. Iznimno je zanimljiv ritam prilagođavanja argumentacije Dragišićevom dijaloškom slijedu između branjenika i samog pisaca obrambenih spisa – dakle, Dragišića. Taj dijaloški slijed zahvaća inkvizitora Hoogstraetena, kao predstavnika mortificirane logičnosti institucionalne moći Crkve, ali i Erazma Roterdamskog koji je čitao Dragišićev spis *Defensio praestantissimi viri Ioannis Reuchlin*. Podatak je zanimljiv makar dvojako: Dragišić se nedvojbeno etablirao kao nezaobilazno ime u razumijevanju djelovanja kršćanskog kabaliste J. Reuchlina-Capniona i to na način obrane pravovjerja u institucijama suspektom sadržaju talmudskih knjiga, ali i zbog toga što konkordistički upućuje kako hebrejske knjige kršćanstvo osnažuje na putu razumijevanja povijesnog razvoja sadržaja vlastite vjere. Kada prihvatimo Dragišićev neprijeporan doprinos navedenoj problematici, uviđamo da Krešimir Čvrlić ovaj problem nije shvatio na način povjesničara zatočenog u magiji sustavnosti faktičkoga, nego na način istinskog mislitelja koji nadilazi dotadašnje izvanjsko ili literarno dekodiranje i, zahvaljujući razumijevanju ideje, oživljuje Dragišićev konkordizam u integrativnoj formi istinoljubivosti.

Drugi, za istraživače hrvatske renesansne filozofske ostavštine, iznimno izazovan autor kojega ova knjiga misaono revitalizira je Giulio Camillo Delmini. Camillo je bio vrstan poznavatelj hebrejskog i mnogih drugih orijentalnih jezika, što ga je uvelo u povlaštenu

epistemološki svijet susreta sa znanjem sadržanim u svetim knjigama. Ono što čini posebnost metodologijskog i sadržajno-idejnoga pristupa Krešimira Čvrljka djelu ovoga mislitelja, zasigurno je sadržano u iskrenosti konstatacije koja svjedoči u prilog tezi o svojevrsnom historijskom zastoju u znanstvenom interesu prema Camillovoj ostavštini, osobito ukoliko uzmemo u obzir da u 19. i 20. stoljeću nije evidentiran rast znanja o ovome vrijednom autoru. Metodologijska i sadržajno-idejna posebnost proizlazi iz nesporne činjenice da je upravo *Renesansni ezoterizam u hrvatskih humanista* ispravio istraživačku nepravdu historijskog zastoja i čitateljima omogućio da se, nakon Altana di Salvarole, Lirutija i Tiraboschija, upravo zahvaljujući Čvrljkovoj erudiciji, iz mraka neznanja izvede ovaj mislitelj. Zanimljivo je kako se, lakoćom stila i suverenošću znalca, pred licem svjetskog Logosa ozbiljuje Camillo u rasponu od venecijanskog heterokulturnog ambijenta, preko njegovog razumijevanja Sv. Pisma, do minuciozne filozofijske kontekstualizacije tajnog nauka Platona, pitagorejaca i Egipćana. Da bi u ovome prikazu na način uspostavljanja adekvatnih distinkcija između nemoći prikaza da se prikaže sadržajno bogatstvo knjige i potrebe da ovaj prikaz motivira na čitanje, iznosimo jednu sliku. Shvativši, naime, koja je vrijednost Camillovog uma, sustavne naobrazbe i sposobnosti da iznosi posebne zaključke, Čvrljak s neskrivenim ushitom napominje kako su upravo navedene kvalitete Camilla dovele do tada najuglednije znanstvene ustanove – Bolonjskog sveučilišta. Ovu činjenicu autor ne prepušta suhoparnoj sustavnosti fakticiteta, nego je osnažuje primjedbom kako su vrata ovoga sveučilišta Camillu otvorena vrijednošću i brzinom njegovog glasa koji je vazda išao ispred njega. A u taj glas bila su ugrađena i znanja Hermesa Trismegista, neoplatoničkih i neopitagorejskih ezoterijskih struktura kodiranja i dekodiranja umstvenosti. Zanimljiv je istraživački elan kojim se opisuje Camillova memorativna vještina velikih antičkih govora. Naime, ovaj podatak ne predstavlja kuriozitet, jer se govornička vještina stoljećima razvijala na memorativnim modalu. Ono što jest novo je to što Camilla dovodi u odnos tadašnjih krajnosti: jedna ga smatra veleumnikom, a druga da se radi o zavjerniku i bezumnom nezalici. No, nije rijetkost da umnik ne biva prepoznat od svoje sredine i od svoga vremena, to je, štoviše, gotovo pravilo. Camillov um i potreba da dijalogizira dolazi do izražaja u brojnoj korespondenciji s prijateljima, a um i istraživački zanos Krešimira Čvrljka prezentiran je sintagmom „mikroliterarna djela“, što se odnosi na isticanje značaja ovih pisama. Naprotiv, značaj Camillovog ezoterizma ne smije se odvajati od prethodujuće magijske, astrološke, alkemijske i kabalističke provenijencije.

Kako se svaki autor prosuđuje sukladno prijednom putu misaonog uspjeha, valja nam istaknuti kako se Camillov put valja mjeriti mjerom „teatarskog puta“ u *Teatru*, toj refleksiji fiksne ideje. Budući da je svijet Stvoriteljev *theatrum*, sasvim je razvidno da se u njemu uprizoruje istina svijeta i Stvoritelja, baš kao što je sasvim razvidno da se, povezujući i skupljajući mnoga znanja o Camillu i mnoga Camillova znanja, u svijetu istraživača hrvatske filozofijske tradicije uprizoruje Krešimir Čvrljak. Nakon ovih nesustavnih, jer sustavni prikaz Camillovog života i djela, koji zauzima središnje mjesto u *Renesansnom ezoterizmu u hrvatskih humanista*, navedimo samo nekoliko bitnih oslonaca. Giulio Camillo Delminio je nezaobilazno ime humanističko-renesansne tradicije. On je, što Čvrljka podrobno analizira i u maniri, ponekad i neskrivenog ekstatičnog kolopleta činjenica i egzistencijalno-kulturnog konteksta, vrsnog znanstvenika, početno promatran u odnosu na njegove hrvatske korijene – otac mu je iz Tomislavgrada (Delminio). Ovaj podatak nije nuzgredan, Čvrljak preko njega ne prelazi lakoćom pasiviziranog uma, nego do u najsitnije detalje (koji često otkrivaju velebnost posebnih zaključaka, originalnost istraživača i autentičnost uma) rekonstruirati život i djelo u dijalektici nedovoljne istraženosti

onoga što jest „hrvatsko“ i poznatosti onoga što jest „talijansko“, uvijek na način da ne bude „polu-naš“. Put je to koji integrira talijanske iluminističke biografie i spoznaje suvremenih biografa, ali ne ulazi u imanentizam njihovih sudova, nego ih transcendirajući poziva znanstvenu javnost da ovoga mislitelja promatra kao jedinstvenog hrvatsko-talijanskog i talijansko-hrvatskog renesansnog humanista. Međutim, poziv nije formalne naravi, iz njega proizlazi strast našeg autora koji je, primjerice, nimalo slučajno Camillovo egzistencijalno propitivanje vezao uz sliku „grabežljivca dana“ – dakle, onoga koji ne umije, zato što ne pristaje, živjeti u obesmišljenom danu. Osmišljavanje dana svoju ekspresivnost zadobiva u djelu *L'idea del Teatro e altri scritti*. Vrijednost ovoga djela jest u tome što se razgrću ezoterijski slojevi, što se, nadalje, razotkriva sveobuhvatna vizija svijeta i čovjeka koji svoj *telos* ostvaruje u Čovjeku, ali, konačno, ne možemo od ovoga djela odmaknuti ni Krešimira Čvrljaka koji, onkraj F. A. Yatesa, istraživača Camillovih ezoterijskih dimenzija, upravo Camilla naziva *sveznatiželjnikom*. No, ovo ‘sve’ *sveznatiželjnika* sada uključuje i znatiželju našeg autora.

Treći mislitelj je Pavao Skalić (Paulus Scalichius), predstavljen kao mislitelj koji misli mislivo i osmišljava smisao mogućnosti da ono umu nedokučivo ostane u nedokučivosti, jer jedino tako smisao nadvladava svaki oblik besmisla. Ovaj mislitelj je, argumentirano obrazlaže Čvrljak, nezaobilazno ime svakom istraživaču dodira hrvatske i hebrejske filozofsko-teološke misaonosti, osobito za one istraživače koji u središte istraživanja stavljaju kabalizam iz kojega se ponajbolje može rekonstruirati Skalićeva uloga posrednika između hebrejskih misterija i hrvatske renesanse. Motivacija ovoga mislitelja i misaonog posrednika prema hebrejskoj misterijskoj tradiciji nije nejasnog karaktera, naime, i on je vođen konkordizmom filozofije i teologije. Konkordizam je to koji ne nastaje spekulativnim zahtjevom kreiranja nove datosti, nego neumornim zalaganjem na tlu povijesnog svijeta. Odlučivši se za povijesnost a ne transtemporalnost, Skalić istražuje hebrejske misterije, dovodi ih u vezu s antičkom baštinom, kršćanstvom i zapadnom filozofijom. Ovaj metodologijski put, koji je za potrebe pisanja prikaza nazvan putem povijesnosti, uključuje kompariranje značenja hebrejskih kabalističkih simbola i doktrina s renesansnom kršćanskom kabalom te, konačno, oživljavanje interesa današnjeg čovjeka, oblikovanog zahtjevom paradigmatske procesualnosti, da uspije začeti u područje tajne i da tu tajnu shvati na način tajne, kako bi, sasvim razložno, u svijetu otkrili značaj tajne nad tajnama i tajanstvima, baš kao i vrhutajanstvo. U sustavnoj elaboraciji misterijske tradicije, Čvrljak u raspravu uključuje Reuchlina i Picca, kako bi, kao izvjesni metaautor, sva tri mislitelja (Skalića, Reuchlina i Picca) doveo u izvorni susret mogućnosti povijesnosti kabalizma, da bi, naposljetku, istaknuo Skalićev doprinos u razumijevanju hebrejskih misterijskih kanona.

Na koncu, ovaj prikaz valja shvatiti kao poziv da se pročita knjiga autora koji uz ontologiju knjige razvija i ontologiju autora, a zadatak čitatelja je da na ovaj poziv odgovore jedinim mogućim načinom – ontologijom čitatelja.